

DOCUMENTS PER A L'ART RENAIXENTISTA CATALÀ

LA PINTURA A GIRONA DURANT EL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XVI*

PER

PERE FREIXAS

1. INTRODUCCIÓ

En analitzar la situació actual del nostre coneixement sobre l'art del segle XVI a Catalunya, hom adverteix ben aviat un estat general d'ambigüitat en la valoració de les obres conservades, molt escasses en relació amb la producció pictòrica que assenyalava la documentació, i un ambient de dubte a l'hora de formular judicis sobre l'origen d'aquestes obres i sobre el mateix autor que les realitzà.¹

L'opinió que es té del Cinc-cents, en especial, del seu primer

* El present treball, redactat en castellà, fou presentat al IV Congrés Nacional d'Història de l'Art celebrat a Saragossa l'any 1982. Ara, al cap de dos anys, atès que els organitzadors no tenen prevista ni tan sols una data aproximada de publicació de les Actes corresponents a la Secció 2.ª *Artes figurativas del siglo XVI en España*, hom ha optat per donar a conèixer a les pàgines dels ANNALS la nostra aportació a l'esmentat congrés, el contingut de la qual, en l'endemig, s'ha vist alterat i/o ampliat per noves descobertes i estudis recents publicats sobre el tema.

¹ La bibliografia sobre la pintura del segle XVI a Catalunya és relativament escassa i de continguts tanmateix reiteratius. S'ha avançat poc d'ençà dels treballs parcials, entre d'altres, d'Ainaud, Angulo, Madurell, Sutrà i, sobretot, des de la publicació de la monumental obra de CH. R. POST, *A History of Spanish Painting. The Catalan School in the early Renaissance*, XII, Harvard University Press. Cambridge, 1958. D'entre les obres més recents hom pot citar J. CAMÓN AZNAR, *La pintura española del siglo XVI*, a *Summa Artis*, XXIV. Madrid, 1970. A. PUIG, *Història de l'Art Català: del Renaixement al Barroc*. Barcelona, 1970. S. SEBASTIÁN - C. GARCÍA GAINZA - R. BUENDÍA, *El Renacimiento a Historia del Arte Hispánico*, III. Madrid, 1980. Darrerament, la tesi de llicenciatura —inèdita— de M. A. ALARCIA sobre el pintor Pere Mates, conté notícies novedoses d'aquest pintor i de Joan de Burgunya.

terç, posseeix un grau elevat d'inseguretats que s'explica no tant per la suposada absència entre nosaltres de notables artistes del país, la qual cosa comporta el fet de perdre el fil de la tradició medieval, com per l'escassa documentació extreta dels arxius —que encara n'hi ha, i molta— i també per les notícies incompletes que fins a l'actualitat hom ha tingut de la presència aquí de nombrosos artistes estrangers, l'origen i activitat dels quals encara ara ens són coneguts d'una manera ben poc satisfactiva.

Amb aquest treball pretenem de donar un pas endavant i de fer conèixer les primeres dades certes sobre el quefer pictòric a l'àrea gironina durant el primer terç del Cinc-cents. I els primers resultats que s'albiren condueixen des de bon començament cap a la constatació del destacat protagonisme que en aquest període assolí, un cop més, la ciutat de Girona com a centre cultural i artístic avançat i com a lloc per on s'introdueixen a Catalunya les primeres mostres de l'art renaixentista.

En el traspàs del segle xv al xvi, l'escola de Girona es converteix novament en el principal intèrpret del canvi artístic que s'enregistra a Catalunya cap a les innovacions de la moderna cultura del Renaixement. Com a tal escola s'havia format a mitjans del Tres-cents entorn de Guillem Borrassà I, el primer artista d'una nombrosa família gironina de pintors, potser d'origen empordanès, i havia assolit ja una completa homogeneïtat a les dècades del mateix Tres-cents amb la figura de Lluís Borrassà, fill de citat Guillem Borrassà I, i l'artista que de tota la família aconseguí més projecció al Principat, en particular, per l'activitat realment intensa que desplegaren els tallers que alhora encapçalà a Girona i a Barcelona.²

De la mateixa manera que l'activitat dels Borrassà i els contactes que mantingueren amb els centres artístics provençals i rossellonesos possibilità que Girona es convertís en un dels principals indrets de la geografia catalana en acceptar i difondre l'estil anomenat *italo-gòtic*, la introducció del Renaixement pictòric a Catalunya tingué el centre de gravetat en l'escola gironina, malgrat que majoritàriament els seus representants es movien aleshores en el marc d'uns paràmetres clarament medievals. El flamenc Aine Bru fou el primer artista estranger del Renaixement avançat que arribà a Catalunya. Fins al present era documentat a Barcelona entre els anys 1502 i 1507;

² P. FREIXAS, *L'Art Gòtic a Girona. Segles XIV-XV*. Barcelona-Girona, 1983, pàgs. 176-180.

avui, hom el troba actiu a Girona justament el 1500, data que contractà el retaule de la Verge del Roser per a la capella de Sant Miquel, aixecada en el claustre del convent de Sant Domènec. Un any més tard continua vivint a Girona puix, un cop acabat aquest retaule, es comprometé a pintar la predella del mateix. Tal vegada els resultats brillants i novedosos del seu treball inicial en el retaule empenyéren els dominicans a encomanar-li la pintura del bancal, malauradament també desaparegut.³

D'altra banda, un altre flamenc, Pere de Fontaines, consta inscrit en la mateixa data de 1500 com a membre de la confraria de Santa Bàrbara i Santa Victòria a l'església del burg del Mercadal i, alhora, treballa ja com a pintor al sotabancal del retaule major de l'església de Sant Feliu, la resta del qual realitzaria uns anys més tard Joan de Burgunya, fill d'un argenter d'Estrasburg i un dels pintors més destacats de la segona i tercera dècades del segle XVI.

Quan hom ha assajat de fixar conclusions sobre l'activitat artística a la primeria del Cinc-cents, la constatació de la presència certament notable d'artistes estrangers com els citats, considerats de primera fila o, en tot cas, que ha semblat que eren figures rellevants, ha menat la historiografia cap a una lamentació generalitzada per una suposada absència de força creativa de la pintura catalana del moment. Tanmateix aquesta constatació ateny un caire dramàtic per als qui s'han entestat en comparar la pintura d'aquests anys amb la dels dos segles anteriors. Fet i fet, Catalunya no es buidà d'*espiritualitat plàstica*, ni es trencà bruscament la producció medieval arran de la Guerra Civil catalana, ni tampoc els artistes catalans es limitaren a viure de les rendes de la vitalitat esplendorosa del Tres-

³ J. CLARA, *El testament gironí d'Aine Bru i Pere de Fontaines*, a *Revista de Girona*, n.º 102. Girona, 1983, pàgs. 13-18. Arran de conèixer els primers testaments fets per Aine Bru i Pere de Fontaines, no és clar l'origen del primer i, en canvi, es confirma la procedència flamenca del segon, concretament de l'actual ciutat francesa de Béthune. Pel que fa a Aine Bru, mentre en el document de 1500 és citat com a originari de la ciutat alemanya de Colònia, en el testament que atorga un any després figura nat a Limeny, ducat de Brabant. Com sigui que hom pot relacionar aquesta ciutat amb l'actual municipi belga de Lummen, la procedència d'Aine Bru podria ésser tal vegada flamenca i no alemanya. D'altra banda, Bru vingué amb llur família, composta per la muller Joana i un fill anomenat Guillem.

Pere de Fontaines hauria vingut sol, i potser morí solter, car la persona més propera a ell era l'argenter gironí Pere Coll. El testament aclareix també l'estreta relació existent entre Fontaines i Bru i el navarrès Joan Gascó, el qual havia deixat mostres a Pere de Fontaines.

cents i del Quatre-cents. El contingut d'aquest treball i la documentació que dia rera dia s'extrau dels arxius entenc que demostra amb tota nitidesa que la situació de les arts en el període estudiat no fou tan desesperada tot i que, val a dir-ho, la repressió política i la recessió econòmica que patí Catalunya determinaren un notable retraïment artístic, el qual s'explica, altrament, per l'estat d'incomprensió i d'inadaptació dels artistes de casa nostra davant d'un procés de canvi generalitzat que els hi venia a sobre amb certa vivacitat.

2. L'ACTIVITAT PICTÒRICA A L'ENTORN DEL 1500

Malgrat que la pèrdua d'una gran quantitat de pintura impossibiliti, ara com ara, d'escometre una valoració ajustada del procés d'assimilació de la nova plàstica renaixentista que varen seguir els nostres pintors, tot fa pensar que el coneixement indirecte que, d'una banda, tingueren dels models procedents principalment d'Itàlia, Alemanya, França i de Flandes i, de l'altra, l'experiència directe de comptar amb la presència de notables artistes d'aquests països, foren les causes determinants de la transformació lenta i somorta que s'estén al llarg de tota la primera meitat del segle durant la qual convisqueren o es contraposaren els fons daurats, imposats per la clientela que volia fer prevaldre el seu gust per damunt de les novetats, i les masses corpòries i les arquitectures clàssiques del Renaixement.

En aquest ambient eclèctic que genèricament es dona en tot període de transició, hom troba actius a Girona, a més dels citats Aine Bru, Pere de Fontaines i Joan de Burgunya, els llenguadocians Pere Terri, pare i fill, actius a Olot (1502) i col·laboradors de Pere de Fontaines; el francès originari de Tours, Guillem Carbonell (1511); el castellà Pedro Martínez, actiu a Girona amb anterioritat al 1511, any que es trobava ja treballant a València; el basc Martí Joan, pintor prolífic durant els anys 1497 al 1505; i, darrerament, l'alemany o flamenc Ricart (1497-1506), al qual hom li atribueix un retaule de Sant Sebastià (1510) per a Ardèvol (Solsonès) del que se'n conserven tres taules al Museu de Solsona.

Quant als gironins l'activitat dels quals se centra en el primer terç del segle, el que ja és sabut i les noves notícies aporten els noms següents: Pau Cantó (1495), procedent de Barcelona; Antoni

Almell (1497), procedent també de Barcelona, s'instal·là a Girona amb la seva família composta per la muller, dos fills i la sogra; Antoni Pasqual (1514); Antoni Norri, actiu des de l'any 1517 i autor amb el murcià Pedro Fernández del retaule de Santa Elena de la Seu, contractat el 1519; Pere Pintor (1509); Ramon Solà II, mort el 1502; Gabriel Pou (1495-1543); Francesc Espinosa (1506-1526); Joan Vesia (1510); Joan de Bigorra (1514-1521), col·laborador de Joan de Burgunya juntament amb el barceloní Pere Bosch; Joan Bagueny (m. 1534), autor l'any 1526 del retaule de Sant Nicolau i Sant Sebastià de Fornells de la Selva —no conservat—; Pere Mates I, resident a Girona des del 1512 fins al 1558, i sobre el que s'han esbargit totes les incògnites en relació amb la seva identitat amb el *Monogramista Català*, suggerida per Post, i també amb la seva pretesa vinculació, segons Sutrà i Angulo, amb el nom de *Tumàs*.⁴

3. LA PINTURA PROTORENAIXENTISTA

Amb anterioritat a Aine Bru es conserven a Catalunya algunes obres relacionades amb la pintura flamenca i alemanya, les quals mostren un llenguatge renaixent aliè i encara dubitatiu com són, a Barcelona, la Pietat Desplà (1490, Casa de l'Ardiaca) del cordovès Bartolomé Bermejo; a Vic, la Santa Faç (Museu Diocesà) del navarrès Joan Gascó; i a Girona, les taules conservades del sotabancal del retaule major de l'església de Sant Feliu (1508, Museu d'Art) del flamenc Pere de Fontaines.⁵

⁴ ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA (citat en endavant A.H.G.). Guilana. Notaria 2. Registre 407. Alguns dels pintors citats en aquest darrer apartat són recollits per J. F. RÀFOLS al seu *Diccionario Biográfico de Artistas de Catalunya*. Barcelona, 1954. Quant a les dades aplegades per Ràfols sobre ells, en alguns casos la nostra aportació permet d'ampliar el temps de l'activitat d'un determinat pintor; en d'altres, introdueix rectificacions i precisions sobre llur condició de ciutadania. Per exemple, Antoni Almell i Joan de Bigorra no eren barcelonins sinó gironins; el darrer, en particular, emparentà amb Joan de Burgunya al casar-se amb una filla d'aquest de nom Isabel Joana. Pel que fa a Francesc Espinosa, l'origen del qual és discutible, tingué el seu taller principal a Girona i col·laborà sovint amb el fuster gironí Bernat Albas. A més a més, sabem ja que hi hagué dos pintors, pare i fill, amb el mateix nom i cognom de Pere Mates, segons que aclareix J. CLARA, *El retaule de la capella del Corpus de la catedral*, a *Revista de Girona*, n.º 99. Girona, 1982, pàg. 175. Pere Mates I morí el 1558 i no pas deu anys més tard com s'havia escrit reiteradament.

⁵ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 366; Nicolau Roca. Notaria 1. Registre 530. En els documents relatius a la contractació del retaule de l'església parroquial de Cervià de Ter —no conservat—, Pere de Fontaines apareix citat com a pintor flamenc,

3.1. *Pere de Fontaines*

L'única referència per a atribuir el sotabancau del retaule de Sant Feliu a aquest pintor es troba en dues inscripcions tallades en els llibres que porten dues escultures conservades del retaule (Girona, Museu d'Art). En el llibre que porta un profeta apareix la inscripció següent: *Petrus F. Obiit oz aprilis 1518*, descoberta per Llàmbert Font, interpretada per Ainaud com a allusiva a aquest pintor, fixant el dotze com a dia de la seva mort, i comentada amb deteniment per Post en la mateixa línia d'Ainaud. La segona inscripció, precedida del que es considera l'anagrama de Pere de Fontaines, es troba en el llibre d'un altre personatge masculí on es llegeix: *Qui hoc depingebat semper cum domino vivat*. Bo i considerant encertades les observacions donades sobre aquestes inscripcions, M. A. Alarcia, J. Clara i jo mateix duguerem a terme una recerca exhaustiva que abastà tots els protocols conservats a A.H.G. corresponents als anys de 1500 a 1520, amb l'esperança de trobar la dada documental precisa per a confirmar les interpretacions donades fins ara. Si bé és cert que darrerament han estat molt nombroses les novetats a propòsit de les arts d'aquests anys a Girona i, en particular, molt valuoses les referents a Pere de Fontaines, res ha aparegut que pugui aportar detalls concrets sobre la seva vida i participació en l'execució pictòrica del sotabancau del retaule de Sant Feliu.

D'aquest pintor, la presència a Girona del qual data de l'any 1500 com ja resta indicat,⁶ hom ha documentat sis obres més no conservades: les portes de l'orgue menor i un retaule per a la capella de Santa Elisabet —actual capella del Beat Dalmau— de la catedral;⁷ el retaule de l'església parroquial de Cervià de Ter (1508-

la qual cosa confirma la procedència de l'artista esmentada en el seu testament. Igualment que en el cas d'Aine Bru, hom el troba citat en alguna ocasió com a pintor alemany, i que s'explicaria tant per desconeixement geogràfic del notari com per la variabilitat de les línies fronteres de Flandes cosa que, d'altra banda, feu pensar a alguns la nacionalitat francesa de Pere de Fontaines. Quant a aquest darrer supòsit, el cert és que mai apareix en la documentació com a pintor francès i, en canvi, quan als registres notariais hom fa referència a artistes gals, els noms d'aquests són acompanyats del de la diòcesi a la qual pertanyien i invariablement se cita el regne de França.

⁶ A.H.G. Nicolau Roca. Notaria 1. Registre 510.

⁷ ARXIU CATEDRAL DE GIRONA. Llibre d'Obra. 1511. Fols. 53 i 54. A.H.G. Antoni Arnau. Notaria 3. Registre 118. L'any 1502, Pere de Fontaines rep el pagament d'una quantitat de diners a compte del total de 110 lliures contractades per a la realització del retaule.

1509), dedicat a Sant Genís i contractat per la quantitat de dos-cents deu ducats, equivalents a dues-centes cinquanta-dues lliures, xifra que d'altra banda evidencia la importància d'aquesta obra,⁸ dues taules dedicades a Sant Jeroni i a Sant Agustí per al retaule major del convent de Sant Domènec;⁹ i darrerament un retaule per a l'església major de Sant Andreu de Roses,¹⁰ contractat el 1517, un any abans de la seva mort.

La traça del retaule de Cervià de Ter era similar al de l'església de Sant Feliu i ambdós havien estat tallats per Joan Dartrica, important escultor flamenc i assidu col·laborador de Pere de Fontaines.¹¹ Segons el text del contracte, el sotabancal del retaule de Cervià contenia nou taules amb sis imatges de sants i santes de peu dret, disposades en ambdós costats de l'escena de la Resurrecció, la Verge i Sant Joan que ocupaven la part central. D'altra banda, el cos del retaule era presidit per tres escultures de fusta disposades verticalment en l'eix central del conjunt: una Verge, asseguda amb el Nen, el patró Sant Genís i la Crucifixió, imatges que Pere de Fontaines pintà amb or embotit i brocat. Quant a les sis taules, disposades en dos registres i tres carrers, contenien les escenes de la vida i miracles del patró.

Sens dubte que cal lamentar la pèdua d'aquest i de tants altres retaules, fet que ens impedeix de poder comparar-lo amb el sotabancal de Sant Feliu i, conseqüentment, espargir tots els dubtes, alhora que ens priva de conèixer exactament la dimensió que assolí la pintura d'aquest artista, la seva col·laboració amb l'escultor Joan Dartrica i, al capdevall, la seva vertadera incidència en l'escola de Girona aleshores un xic esmorteïda després de la mort del darrer dels Solà.

⁸ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registres 358, 362, 366. Vegeu l'apèndix documental I. Els pagaments fets a l'artista es realitzaren amb força fidelitat al que s'havia convingut. El darrer dia del mes de maig del 1509 Pere de Fontaines es trobava a Vila-bertran, probablement ocupat en alguna obra per a aquest monestir.

⁹ A.H.G. Nicolau Roca. Notaria 1. Registre 530. El preu total que contracta el pintor per a les dues taules puja a trenta-sis lliures de les quals l'1 de juliol i el sis de setembre de 1510 en cobra dotze i quatre respectivament de mans del frare Narcís Carles.

¹⁰ A.H.G. Nicolau Roca. Notaria 1. Registre 544. El dia 10 de juliol de 1517 cobra dotze ducats dels cent que havia contractat.

¹¹ A.H.G. Pere Escuder. Notaria 8. Registre 123. Joan Dartrica, citat amb patronímics diferents com Venetrica, De Ertrica, Dertica etc. col·laborà entre els anys 1500 i 1502 amb Mateu Dondós, mestre d'obres procedent de Lieja.

Entretant no s'aconsegueixen noves dades o, en tot cas, fins que no apareixin obres inconegudes que hom li pugui atribuir, Pere de Fontaines continuarà essent considerat un pintor discret, amb un resquix arcaïtzant — cosa que, en part, sembla desmentir la darrera documentació desvetilada—, tant pels esquemes compostius gòtics que utilitza a la predella de Sant Feliu, en el Naixement de Vic (Museu de Diocesà) i en la Visitació de Stuttgart (Galeria) que li són atribuïts, com per la seva formació franco-flamenca i l'assimilació d'elements iconogràfics renaixentistes que a una certa distància extrau dels gravats.

3.2. *Gabriel Pou*

Amb termes semblants caldria pronunciar-se en tractar l'activitat de Gabriel Pou, pintor que treballà a Girona des del 1495 fins al 1543, any de la seva mort i del qual no se'n conserva cap obra. Citat a Barcelona l'any 1502, Ainaud li havia atribuït amb reserves el retaule de Santa Elena —acabat el 1521— de la Seu, magnífic exponent de la pintura del Renaixement avançat i que, com es veurà més endavant, ha resultat ser obra del gironí desconegut fins avui, Antoni Norri, en col·laboració amb el murcià Pedro Fernández.¹²

Malauradament no ha arribat a nosaltres, com s'ha dit, cap obra de Gabriel Pou. Coneixem força completa, però, la seva biografia i, en especial, la seva col·laboració amb l'esmentat Pedro Fernández en la realització del retaule major de Flaçà. Problablement es formà al taller dels Solà i hagué de sentir ben aviat l'afecció cap al nou art renaixentista al costat d'Aine Bru, Joan de Burgunya i altres pintors forans. Casat amb Laurencia, filla d'un tintorer de Sant Joan de les Abadesses, posseïa un taller al carrer de la Sabateria Vella, prop la plaça de l'Oli. La seva obra documentada fins al present abasta els següents retaules:

—Un retaule (1495) per a l'església parroquial de Campdurà.¹³

¹² En premsa aquest volum dels ANNALS ha aparegut un article d'ANA AVILA PADRÓN, *Influencia de Rafael en la Pintura y Escultura españolas del siglo XVI a través de estampas*, a *Archivo Español de Arte*, LVII, Madrid, 1984, pàg. 64, on a més de recollir les nostres darreres dades, es dona notícia de que el retaule de Santa Elena seguia fa poc atribuïnt-se a l'italià anomenat Pseudo-Bramantino en una recent publicació de F. NAVARRO, *Lo Pseudo-Bramantino: Proposta per la ricostruzione di una vicenda artistica*, a *Bolletino d'Arte*, núm. 14. Roma, 1982, pàg. 51 i ss.

¹³ A.H.G. Antoni Arnau. Notaria 3. Registre 126.

- El retaule de Sant Cristòfol (1504) per a la capella del sant, emplaçada junt a la muralla nord de la ciutat.¹⁴
- Un retaule (1506) per a l'església de Palau Sator.¹⁵
- El retaule major (1506) del monestir de Santa Maria de Cervià de Ter.¹⁶
- Un retaule (1506) per a la capella de Puigmonturiol, prop de Gallinés (Alt Empordà).¹⁷
- Un retaule (1509) per a l'església parroquial de Sant Mori.¹⁸
- Un retaule de Sant Sebastià (1514) per a l'església de Sant Esteve de Vilobí d'Onyar.¹⁹
- Un retaule (1519) per a la capella de Sant Ponç de Fontajau.²⁰
- El retaule major (1521) de l'església parroquial de Flaçà.²¹

Perduts tots aquests retaules, no ens és possible de fer una valoració del procés evolutiu que segurament va seguir la pintura de

¹⁴ A.H.G. Antoni Arnau. Notaria 3. Registre 138. Mentre pintava aquest retaule cobrà quinze lliures del preposít de Sant Cristòfol, Joan Cavetases.

¹⁵ A.H.G. Antoni Arnau. Notaria 3. Registre 129; Narcís Reixach. Notaria 3. Registre 148. L'any 1506 encara no l'havia acabat.

¹⁶ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registres 340, 342 i 348. Vegeu l'apèndix documental II. Dedicat a la Verge, el 1505 aquest retaule era ja col·locat al seu lloc i mancava pintar les taules, set en el cos principi i cinc a la predeïlla. El corresponent contracte es formalitzà amb el prior Gabriel Miquel, abat també del monestir de Gerri de la Sal (Pallars Sobirà). El preu convingut de seixanta-sis lliures fa pensar en un retaule de dimensions mitjanes. L'any 1505 Gabriel Pou encara no l'havia començat de pintar malgrat que el desembre de l'any anterior havia ja cobrat una primera quantitat a compte.

¹⁷ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 352. Vegeu l'apèndix documental III. Es tracta d'un retaule, sens dubte, modest pel qual el pintor rep dotze lliures.

¹⁸ A.H.G. Pere Escuder. Notaria 8. Registre 142.

¹⁹ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 382. El mateix any de 1514 el pintor havia ja acabat el retaule.

²⁰ A.H.G. Pere Escuder. Notaria 8. Registre 175. El dia 22 de desembre de 1515 cobra el darrer pagament convingut.

²¹ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registres 401 bis. i 407. L'any 1519 Gabriel Pou contracta el retaule juntament amb el murcià Pedro Fernández. Hom remarca en el text que la qualitat pictòrica de les imatges haurà d'ésser tant bona com la del retaule de Sant Genís de Cervià de Ter, puntualització que expressa ben clarament el prestigi d'aquesta obra realitzada uns anys abans per Pere de Fontaines. Tanmateix, caldrà tenir en compte aquest fet en el moment de qualificar l'obra d'aquest pintor, malgrat que tan solament ens hagi arribat a nosaltres de la seva activitat a Girona el sotabancal del retaule de Sant Felu.

Gabriel Pou des de les primeres obres gòtiques, entorn del cercle dels Solà, fins el retaule de Flaçà de 1521, on l'artista hauria assimilat, en una part o del tot el canvi artístic cap al Renaixement o, com a mínim, hauria seguit d'aprop al mestre flamenc Pere de Fontaines.

4. LA PINTURA DEL PRIMER RENEIXEMENT

4.1. *Aine Bru*

D'aquest artista que gaudí d'una gran celebritat en la seva època, solament es coneixia que l'any 1502 contractà el retaule major de Sant Cugat del Vallès pel que rebé algunes quantitats de diners entre 1504 i 1507. Sembla ser que es conserven dues taules d'una qualitat molt notable: el Martiri de Sant Cugat i un sant guerrer, potser Sant Jordi (Barcelona, Museu d'Art de Catalunya). El pintor expressa el coneixement directe de la pintura veneciana i, com en el cas de Durer i d'altres contemporànies seus molt imitats entre nosaltres, hom pensa en una estada d'Aine Bru a Venècia.

De conservar-se el retaule de la Verge del Roser de Girona, seria possible de precisar amb una major justesa el seu estil, certament original pel que fa a l'expressió humana i a la fidelitat als ambients naturals, tot i que en alguns detalls mostra una tendència a la idealització.

Per al moment només ens cal afegir al que és sabut d'Aine Bru la seva estada a Girona l'any 1500. El dia 3 de juny contracta l'esmentat retaule i el mateix dia de l'any següent es compromet a pintar el sotabancal.²² La taula principal, pintada «... a l'oli e no en altra manera com es acostumat a pintar...», contenia, a la part superior, les imatges de Déu Pare, Crist agenollat amb la creu, la Verge entre ambdós, també de genolls, i àngels. Abaix, la Verge «...o misteri del cavaler e de sos anamich...». A les cinc taules de la predeHa hi apareixen la Pietat i la Missa de Sant Gregori a la taula central i, als costats, Sant Roc, Sant Jeroni, Sant Onofre i Sant Rafael.

²² A.H.G. Antoni Arnau. Notari 3. Registre 129. Vegeu l'apèndix documental IV i V. Era casat amb Joana de Mira. El mateix dia de formalitzar el contracte per al retaule, signà el rebut per a la primera quantitat estipulada i, més tard, rebé deu ducats i trenta més en dos pagaments.

4.2. *Joan de Burgunya*

Un cop desapareix Aine Bru —segons que sembla morí a Albi cap a l'any 1509—, hom troba a Barcelona un altre pintor estranger, Joan de Burgunya, on hi havia arribat abans del 1510. Desvinculat del taller del napolità Nicolau de Credença des d'aquesta data, la seva identitat amb el mestre de Sant Feliu —suggerida per Ainaud i ratificada per Alarcia— no ofereix cap mena de dubte. Casat a Orihuela amb Dionisia, fixà llur residència principal al carrer Regomir de Barcelona²³ on morí el 1526 quan havia començat el retaule de Capella, continuat més tard per Nunyz.

La pèrdua de totes les obres que realitzà a la ciutat comtal obliga a centrar l'atenció en les que pintà a Girona, on es conserven les taules del retaule major de l'església de Sant Feliu, l'acabament del qual encara no era enllestit l'any 1520.²⁴ Coneixedor dels gravats de Durer i Shongauer, Joan de Burgunya superposa estranyament a les sis taules conservades d'aquest retaule, l'expressionisme germànic i el dolç cromatisme de la pintura veneciana. D'altra banda, com a bon observador de la realitat, construeix la composició amb impecable unitat espacial i utilitza ambients arquitectònics amb notable luxe de detalls. A voltes, l'agitació dels personatges i l'exasperació de determinats rostres, juntament amb el caràcter estrafalari i riquesa cromàtica de la indumentària, fa recordar el manierisme dels pintors d'Anversa i del Paísos Baixos. Cap al final de la seva producció, però, dirigeix la mirada més aviat cap a la pintura italiana i/o els gravats d'aquesta, obrats per M. Raimondi, A. Veneziano, M. de Ravenna...

A més de les obres que li són atribuïdes a València —sis taules del retaule de Sant Andreu a l'església del Miracle—; a Barcelona —Martiri d'un sant, col·lecció particular, i un Sant Pau—; i a Tarragona —retaule de la Magdalena, Museu Arqueològic—, pintà a Girona un petit Calvari (Museu d'Art) i els retaules de Santa Úrsula de les Olives, del qual se'n conserven una taula (Girona, Museu d'Art) i de les Onze Mil Verges (1525, perdut) per a la capella homònima de la catedral, aquest darrer contractat el dia 3 d'octubre del 1520.

²³ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registres 380 i 407.

²⁴ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 406. El dia 14 de setembre de 1520 Joan de Burgunya rebé cinquanta lliures després d'haver pressionat als responsables de l'obra de Sant Feliu per tal que li satisféssin l'esmentada quantitat que li debien i així poder continuar pintant el retaule.

4.3. *Antoni Norri*

Absolutament desconegut, el nom d'Antoni Norri se'ns presenta com un dels millors pintors gironins de la segona dècada del segle, arran de la seva col·laboració amb Pedro Fernández en l'execució del retaule de Santa Elena per a la capella homònima —antigament de Sant Joan— de la Seu, avui traslladat al Museu de la mateixa catedral gironina. Ambdós pintors contractaren aquest retaule l'any 1519 per la quantitat de setanta lliures.²⁵ La intenció del Capítol era d'emplaçar-lo darrera l'altar major.²⁶ Es tracta d'un retaule de mida mitjana, emmarcat per un petit arcosoli, però d'una notabilíssima qualitat, en el qual desapareixen completament les persistències de la pintura medieval. Hi són abundosos els fons de paisatge concebuts com a espai empíric tant pel que fa a les arquitectures de gust clàssic com en els espais oberts, on s'albiren ressonàncies de la pintura flamenca. A les taules del retaule es desenrotlla la història de Santa Elena emperatriu, la qual a l'escena principal porta la creu i tres claus. A la predella apareixen l'Ecce Homo i els sants Jeroni, Onofre, Roc, i Sebastià. Completen la sèrie iconogràfica la Verge de Gràcia a la part superior de l'arcòsoli, i Sant Narcís i Sant Simó als laterals de la mateixa arcuació. Aquestes imatges es troben sota arquitectures simulades, sostingudes per atlants. Sota l'atlant que suporta Sant Narcís s'hi troba la data de 1521, any que versemblantment s'acabà de pintar el retaule.

Solament posseïm una altra referència sobre Antoni Norri, datada l'any 1517 quan es trobava ocupat en la restauració del sepulcre gòtic de Sant Feliu. Amb independència de la col·laboració amb Pedro Fernández en el retaule de Santa Elena, i el possible grau d'influència que pogué rebre del murcià, o directament de les estampes italianes, en particular, d'Agostino Veneziano, la presència de les quals es deixa sentir principalment d'ençà dels primers anys de la dècada dels vint,²⁷ Norri és un pintor que posseeix coneixements de la pintura toscana de Masaccio endavant, alhora que al retaule hi són presents també influxos de Leonardo.

²⁵ A.H.G. Pere Escuder. Notaria 8. Registre 175. Vegeu l'apèndix documental V.

²⁶ J. CALZADA, *Las claves de bóveda de la catedral de Gerona*. Girona, 1975, pàg. 20, recull una cita de Pontich, confirmada pel contingut del contracte, sobre l'emplaçament originari del retaule junt a les reixes del presbiteri, darrera l'altar major. Posteriorment es traslladà a la capella romànica situada entre la Seu i el Palau Episcopal.

²⁷ A. AVILA, *Ob. cit.*, pàg. 77.

4.4 *Pere Mates I*

Hom ha alludit ja a la solució dels interrogants sobre la identitat d'aquest pintor, el primer d'una família d'artistes l'activitat de la qual abasta pràcticament tot el Cinc-cents. Ja el 1522 es troba documentat a la Seu de Girona on pinta dos profetes.²⁸ Quatre anys més tard contracta un retaule per al monestir de Sant Pere de Rodes²⁹ i el 1528 cobra quinze lliures i dotze sous pels seus treballs en el retaule de Santa Victòria de Millàs.³⁰ el qual havia estat encarregat un any abans a un altre pintor de nom Francesc Espinosa pel preu de vint lliures.³¹

En definitiva, la intervenció d'aquest pintor en el retaule de Millàs podria reduir-se a l'única escena on apareix el daurat com a fons de la mateixa.

Darrerament, cal afegir una nova obra a les ja documentades de Pere Mates I. Es tracta d'un retaule perdut que pintà a partir de 1535 per a la capella de Sant Tomàs de la catedral de Girona.³² La imatge del sant, tallada en fusta, havia estat obrada el 1532 per l'escultor Antoni Domènec.³³

No entrem en la valoració d'aquest important artista gironí que deixem per una altra ocasió. La nova documentació, encara inèdita, farà canviar, sens dubte, les dades que es coneixen sobre la seva personalitat. Fins aquí, solament hom ha volgut donar a conèixer les notícies referents a l'activitat de Pere Mates I en els primers anys del segle XVI.

²⁸ A.C.G. Llibre d'Obra. 1522. Fols. 75 v. i 76.

²⁹ A.H.G. Bernat Torrallas. Notaria 8. Registre 209 .El dia 3 de desembre del 1526 cobra vint-i-cinc lliures.

³⁰ A.H.G. Bernat Torrallas. Notaria 8. Registre 213.

³¹ A.H.G. J. Escuder. Notaria 8. Registre 210. Vegeu l'apèndix documental VII.

³² A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 440. Vegeu l'apèndix documental VIII.

³³ A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 433.

APENDIX DOCUMENTAL

I

1508, 29 de febrer. PERE DE FONTAINES, pintor flamenc actiu a Girona, contracta la realització del retaule major i altres obres per a l'església parroquial de Cervià de Ter.

A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 366.

Capitols fets e fermats, juhits e concordats entre Miquel Cabanyer, Anthoni Boffill, del veynat de Raset, de parroquia de Cervia, Gaspar Merques, Anthoni Ferrer, Leonard Badia e Gaspar Moret de dita parroquia de Cervia en nom lurs propis e com havent comissio e potestat de fer les coses deius scrites de la universitat e singulas persones de dita parroquia de Cervia segons que de la lur potestat consta, de una part.

E mestre Pere de Fontaynes natural de Flandes, pintor habitador de Gerona de la part altre, de e sobre lo retaule del altar maior de dita sglesia de Cervia lo qual lo dit mestre Pere de Fontaynes te a pintar de e per la forma e manera següents:

E primerament es stat concordat entre les dites parts que lo dit mestre Pere de Fontaynes haia e sia tengut pintar lo bancal del dit retaule en que ha nou casas, e en cascuna de dita casa te a pintar una ymage dempeus sensera de aquells sants o santas que la dita universitat volra e que la del mig sia pintat Jhesuxrist de la forma de la resurecio e que a la una part de la dita ymage sia la Verge Maria pintada e a laltre sent Johan, les quals quals (sic) ymages e bancal haia pintar de bonas e fines colors, e en les parts unt haura mester or que ni pos e fassa e pinta aquell, e fer e pintar sia tengut be e degudament e ab tota perfecció sens defaliment.

E la ymage de sent Genis de fust qui sta al mig del dit retaule sobre lo dit bancal haia e sia tengut lo dit mestre Pere pintar e daurar be e degudament e fi or e bones colos. E aximatex haia pintar la ymage de nostra Dona qui sta sobre la dita ymage de sent Genis e aquella daurar e pintar be e degudament. E la qual ymage de nostra Dona deliberen posar sobre lo bancal allí unt sta vuy la ymage de sent Genis e la de sant Genis posar pus alt.

Item haia pintar un Crucifix qui sta al capdemont del retaule e daurar lo tabernacle, e los campos de les ymages han esser dor embotit o brocat segons que milor parra.

Item acadia part o costat del dit retaule ha pintar sis istories.

E que les istories del hun costat sian de la vida de sent Genis e de la altre part sia dels miracles de sent Genis o del que para a la dita parroquia.

E mes haia pintar a la porta de la sacristia una ymage del sent angel custodi. E la paret qui es deius lo bancal tot lo quis mostra haia pintar de colos. E mes totes les polseres haia daurar dor fi embotit be bronit e degudament. E mes totes les tubes, pilars e obre de tall del dit retaule haien esser daurades per dit mestre Pere de bo e fin or e ben bronit. E mes lo campes dels smortiment sien embotits e ben daurats be e degudament e ab tot son compliment.

E promet lo dit mestre Pere que fara e pintara lo dit retaule be e degudament e ab tota perfecció, e de bon e fin or e atzur e altres colos bones e fines. E si cars ere que defaliment algun hi hagues o si mostrats lo que Deu no vulla, lo dit mestre Pere haia e sia tengut sinanar e sans per be e degudament a conaguda de dos pintos e de un argenter si la dita universitat o volra lo qual haia a fer com dit es ab tot compliment e deguda dessi a la Verge Maria dagost del any MDVIII.

E promet sots pena de vint y cinc liures que dregat se imposa que ell no comensara ni prosseguira obra alguna de reretaule fins a tant haia acabada la dita obre. E si com trafahia vol esser incidit en la dita pena la qual totalment sia adquirida a la dita parroquia.

Item es concordat que per pintar lo dit retaule los dessus nominats en lus noms propis e de dita universitat haian e sian tenguts pagar al dit mestre Pere dos cents deu ducats dor, dic CCX ducats dor, ço es de present trente ducats e dessi a quatre mesos primer vinents vint y cinc ducats, e dessi a quatre mesos primer vinents vint y cinc ducats, e dessi a quatre mesos primer vinents vint i cinc ducats, e apres en dits termes XXV ducats. E com lo dit retaule sara acabat, tot lo qui restara dels dits CCX ducats...

II

1504, 3 de gener. GABRIEL POU contracta la pintura del retaule major de la Verge per al monestir de Cervià de Ter, el qual havia estat ja tallat i colocat. El contractant és el prior del monestir Gabriel Miquel, també abat del monestir de Gerri de la Sal (Pallars Sobirà).

A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 340.

En nom de Deu sia e de la sua Mare la Sancta Verge Maria amen. Capitols fets e fermats entre lo molt reverend senyor frara Gabriel Miquel, abbat del monastir de sancta Maria de Gerra en lo

bisbat de Vic e prior del monastir de sancta Maria de Cervia, de una part, e Gabriel Pou, pintor, ciutada de Gerona, de part altre, de e sobre un reretaula fasedor en lo dit monastir de sancta Maria de Cervia en la forma saguent:

E primerament es stat concordat e apuntat entre les dites parts que lo dit Gabriel Pou fassa e sia tengut fer e pintar lo reretaula de la Verge Maria en lo reretaula de fust qui (es) nou en lo monastir de dite sglesia de Cervia en lo altar maior e pintar la cambre unt sta la ymage de la Verge Maria de broquat dor e de atzur. E lo dit reretaule ha esser dels set goix de la Verge Maria de colos de or, etzur, de bones colos e bons personatges e ymages segons es e costuma.

E debaix al bancal cinc miges ymages, ço es, al mig la Pietat, e a la part dret, la Verge Maria, e a la squerra, sant Johan Evangellista, e al hun cap, sent Pere, e a laltre, sanct Johan o aquelles ymages que lo dit abbat volra, empero ho diga abans que les ymages sien deboxades. E totes les obres de talla e polseres e camps han esser deurats de fin or, les altres ymages en aquelles ques pertanyaran broquat dor acascuna ystoria una o dues, e les altres que sian de fines colos lo qual reretaule lo dit Gabriel Pou haia haver fet e pintat be e degudament deci a la festa de la Verge Maria de Agost primer vinent. E per raho de dit retaule lo dit senyor abbat li dona e promet dar sexante sis liures e aquests termens e pagues en aquests termens, ço es, de present una terca qui son XXII liures, lo dit retaule sera per adaurar, altre terca. E com lo dit reretaule sera acabat e pintat, altres XXII liures acompliment de dites LXVI liures...

III

1506, 24 d'abril. GABRIEL POU contracta el retaule de Sant Dou i Sant Mer per a la capella de Puigmonturiol, situada entre Vilademuls i Gallinés (Gironès), la talla del qual era ja realitzada.

A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 352.

Concordia feta entre Barthomeu Puig, maior de dies, de perroquia de Galines, en nom seu propi e en nom e part, e com havent comissio de les coses dejus scrites de les comunitats de les perroquies de Vilademuls e de Galiners, de una part, e Gabriel Pou, pintor de Gerona, de part altre, sobre un retaule que lo dit Gabriel Pou te pintar per una capella qui es a Puig Montoriol, qui sta entre les termens de dites perroquies sots invocacio de sant Dou e sant Ner en la forma seguent:

Ço es, lo dit Gabriel Pou pintara e te pintar be e degudament

lo dit retaula lo qual ja te de fusta. E en la pessa del mig te pintar les ymages de sanct Dou e sanct Ner, de colos bones e fines la un de carmines, laltre de etzur ab les diademes daurades e les robes de dites ymages fresades. E la tuba, xembranes e pilles deurats de fi or be e degudament les polseres de colos. E al t lo Crucifix ab nostra dona e sant Johan e que totes les ymagens sien en les bestidures fresades e les diademes deurades. E a la banda dreta, sent Bernardí com a frare menor ab la sua istorya de sobre. E laltre part, sant Roch lo palagri ab una storia desus.

E totes les ymages ha pintar de bones colos e fines e ab fresades e diademes dor. E promet lo dit Gabriel Pou que la pessa del mig e lo bancal haura fet dassi a la festa de sent Dou e sant Ner. E les altres coses haura fetes ab bon compliment dessi a la Verge Maria de setembre primer vinent.

Per lo qual retaula lo dit Barthomeu Puig donara en los dits noms dotze lliures e mige en los termens ques acordaran.

E per tenir e complir les dites coses la una part e laltre ne obligan tots los bens, ço es, lo dit Barthomeu Puig los bens seus e dels dits principals seus, e lo dit Gabriel Pou los bens seus propis e axi ho juren.

IV

1500, 3 de juny. El pintor AINE BRU contracta la realització del retaule de la Verge del Roser per a la capella de Sant Miquel del claustre de Sant Domènec de Girona. Amb Gabriel Pou de supervisor, es convé que el retaule serà pintat a l'oli i acabat durant el mes de juliol de 1501.

A.H.G. Antoni Arnau. Notaria 3. Registre 129.

Lo monastir e convent dels frares preycados de Gerone a nom donat a mestre Ayne Bru pintor de Alemany e lo retaule sots invocacio de nostre dona beneyta del Roser e perque entre nosaltres del dit monastir presents e sdevenidos no pugue aver nengune manera de questio avem ordonats los presents capitols tenidos entre nosaltras.

Et primo que lo retaula scie be ancolat e anguixat en manera que tingua bon adob cum se pertany de retaula cum lo bon temprada del aparell scia causa de molta durada, e si per causa del aparell la dauradure e pintura no tanie e no stava cum se pertany, en tal cas lo dit Ayne Bru scia tangut fer asmene.

Item que dit retaula scie mes en siza e daurat dor fi reforsat, so es los pilas, tubas, alguns camps, diademes, fresadures, robas

o broquats, e la copada e bossell del banqual ab les branquas del Roser e les rosses tot dor fi o de quarmini les ditas rosses, e per semblant sien daurades dor fi les polseres, accepta ali un seran les ymages e altras cossas ques partanyan eser daurades e aso cum pertanya ha obre ben daurade e ben acabade.

Item que tot dit retaula scie pintat de fines colos cum requerran les ystorias e los payssos e ymagans, scie tot de una sua propria e no daltri, so es, testes, mans, peus, draparias, payssos e anquasamens.

Item dit retaula scie pintat al olli e no en altra manera cum es acostumat a pintar de dits pintos.

Item que dit Ayne Brun age de pintar la taula principal primerament en la qual taula, en la part superior, scie pintade la persona de Deu lo Para e del Fill agenollat ab la creu e nostre Dona beneyta agenolade inter patrem et fillium la qual ystoria se apella o homo securum habes accessum ad deum, e aso ab alguns angels segons sera vist a dit pintor e an la part inferior scie pintade la ystoria ab la ymage de nostra Dona o misteri del cavaler e de sos anamich segons conagude del demont pintor en axi suminossament cum pora starni fer.

Item que pintade dita taula principal se age de possar en la capella e age star a conagude de personas del dit art o personas que si entengan en dita obre e aso que els agen ajudicar si dit mestre Ayne Brun aura fet sa diligentie e quant a ell sera posible.

Item es entes que dit pintor lo primer die de julliol prop vinent se age de metra en pintar dit retaula e fer faena en dit retaula e aquela perseguira e no fara altra obra durant aquesta sens volentat nostra demanade e obtengude acabador dit retaula al julliol de M e D e hu, so es, per tot lo mes.

Item avem adonar al dit pintor per la dita obra ho retaula CCXXXV ducats dor pagados segons nostres avinenses bays posadoras.

Item ara de principi per la dita obra avem adonar al dit pintor vint ducats de antrade per son nessesari e son entesos dits vint ducats e en prorata dels dos cens trenta e sinc ducats.

Item que altras ystorias pintadoras en dit retaula e ymagens del banquall e ymagens de les polseres scien aconegude del prior de la cassa e dels frares fins dita obre scie acabade e age fi comolidament.

V

1501, 3 de juny. AINE BRU, citat com a pintor de Girona, contracta el bancal del retaule de la Verge del Roser. L'argenter Gerald Coromina apareix com a testimoni i Joan Axerrat, com a prior del convent de Sant Domènec. El pintor ha cobrat ja 36 ducats equivalents a 66 lliures i 35 sous.

A.H.G. Antoni Arnaú. Notaria 3. Registre 129.

Jhesus

La ordenança del bancal ha hon ha sinc campes o istories. En lo del mig sie la Pietat ab inproperis, ymaja principal ab casament de sgleia y que aquesta Pietat mostre esser retaule a bax sie sant Gregori com ha papa dient missa ab ministres, cardenals y bisbes com se pertany.

En la part dreta immediata de dita Pietat sie sant Honofre fent penitencia de genyollons ab hun Crucifix ab desert y payssos y palmer.

En la part esquerra de la Pietat sia sant Iheroni de genyollons fent penitencia vestit de cilici ubert als pits y donantse als pits ab una pedra mirant lo Crucifix, y al costat la roba de cardenal de carmini y capell de cardenal sobre la roba y hun leonet mirant Iheroni tenint la pota sobrel capell ab desert y payssos.

Al costat de sant Iheroni sia sant Roch de peus com ha peregrí, ben vestit ab la glanola en la cuxa y hun angel y hun can ab payssos.

En les sobredites ystories e ymages scie alli hon se pertany fornides de brocat e etzur o carmini segons millo y mes riquament puguen star.

Tota la copada y bossells y pilars, diademes dorffi y encara la serment ab les roses y fulles tot dor y tots los tronchs y los bestions tot dor y pilars y tubes y de les roses sien huna apres altra de carmini posat sobre or o argent que diga millor y los escudets tots dor fi brunit.

A la part de sant Honofre sia sant Raphael peregrinant ab lo fill de Thobies passant lo riu e hun pex que li morde la cama y lo angel Raphael ques gire a Thobies qui dient pren lo pex e que Thobies si abaxe a penrel, e en lo riu que age altra manera de animalets y per lo ayre volan y fora lo riu, animalets o ocellets y lo gosset que porte Thobies que sie a la vora del riu exint de la aygua, tot asso ab aquella perfeccio ques pugue fer ab payssos y roques o (ilegible) y qualque agro, animals altres.

VI

1519, 19 de novembre. Contracte entre Narcís Simon preposit de la catedral, i els pintors ANTONI NORRI i PEDRO FERNÁNDEZ, el primer de Girona i el segon de Múrcia, per a la realització del retaule de Santa Elena de la Seu de Girona.

A.H.G. Pere Escuder. Notaria 8. Registre 175.

Capitols fets e concordats entre lo honorable mossen Narcis Simon, prevere de capitol de la yglesia de la seu, de una part, e Anthoni Norri, ciutada, e Pera Arnandis, pintos aturant en Gerona, de la part altre, de e sobra las pinturas deval scrites:

E primerament es apuntat e concordat entre dites parts e los dits Anthoni Norri e Pera Arnandis, pintos, convenen e prometen e se obliguen los dos ensemps e depertidament in solvi, pintar o fer pintar al dit mossen Narcis Simon tot lo retaule de la benaventurada santa Elena per ell dit mossen Narcis Simon en la sglesia e detras lo altar maior de la seu de Gerona, stablit, fundat e construït de les istories e pinturas e en lo modo e forma seguent, ço es, lo banchal del dit retaule en aquesta manera ço es, al mig una veronica als costats de la qual, a la huna part faran e pintaran sant Jheroni, a l'altra sant Onoffra, apres confegitynament a la huna part sant Roch palagi ab lo angel etc., a l'altra sant Sebastia flagellat ab la Madona qui li arranch les segetes. E apres de cascun costat pintaran los sants del dit banchal de armes de † e siprer. E alt santa Elena ab la creu e tres claus en la ma, la qual pintaran com Emperadriu viuda. E sobra ela, en lo pla del retaule, lo Jhesus Cruciffichat, la Maria i sant Johan als costats. E hun cabra, sancta Magdalena als peus de la creu. A la ma dreta la istoria mes alta com santa Elena tenia consell ab los jueus sobra hont se trobren las creus, laltre apres lo pou e com trauhen lo Judas e com cauen les creus, l'altra com sancta Elena ab la creu fen lo misteri de la resurreccio del mort e totes les dites ystories de la part dreta. E en la part sinistra, com Contesti acaval portant la creu ab los altres quil acompenyaven ana en Jherusalem e troba lo portal paredat e veu lo angel sus lo portal, laltre com dit Contesti en camisa sens barret e descals, senyit despart ordona ab la creu en las mans ana en Jherusalem e troba lo portal ubert e la prosesso quil exia a rebra, l'altra com sancta Elena jau al sepulcra morta ab algunes launes e presentales e molts pobres. E en lo pla del revolt, nostre dona de Gracia ab lo mantell ubert e dins papas, cardenals, bisbes, canonges, capellans, freres, monges e reys, reynas e altres personatges axi de homens com dones. E detras los pilas da't abaix a man dreta sant Narcis

e a laltre part sant Simon apostol ab los titols als peus e sobre les tubes. E tot dit retaula e ystories del saguent: Primo lo banchal e tota la talla de tot lo dit retaula e mollures e pilars deurat de or fi e los pilars plans dels cantons lo pla de atzur, lo revolt, mollures e talla e roses deurades de or fi, e los plans del revolt, de atzur. E han de pintar en la cortina de dit retaula sancta Elena e Contesti qui tinguen los dos la dita creu e dita santa Elena tingua los claus en las mans. E tot aço convenen e prometen fer per ell e per altres a totes les despeses proprias e sens dany ne despeses del dit mossen Narcis Simon be e degudament e de bon art e gracia e de aquells milors colors que trobar poran a coneguda de mestres en aço experts per dites parts ço es, de hu per cascuna part elegidos los quals si avenir sen poran sino la hu dels ab han altre per lo jutge ordinari de Gerona elegidor qui aninguna de les dites parts no sia sospitos asen aconeixar e judicar lo dit retaula si sera tant be e degudament e de tant bon art fet o pintat com lo retaula del benaventurat sant Onoffre de les claustres del monastir dels frares menos de la present ciutat de Gerona, car axi be degudament e de tant bon art e gracia es contingut e concordat entre dites parts lo dit retaula e altres coses sus dites de aquelles se hagen de fer e pintar. E apres los dits Anthoni Norri e Pera Arnandis fer e pintar prometen e se obligan e aço de assi a vuyt mesos prop venidors.

E lo dit mossen Narcis Simon conve e promet de e per les coses sus dites dar e pagar als dits Anthoni Norri e Pera Arnandis o aqui ells volran setanta liures barcelonesas per aquestos termens e pagues, ço es, encontinent essent lo dit retaula en case del dit Anthoni Norri de set liures, deu sous. E essent deboixat dit retaula encontinent altres deset liures, deu sous. E essent mig fet dit retaula encontinent altres deset lliures, deu sous. E les restants deset liures, deu sous encontinent essent acabat e judicat lo dit retaula a tot punt...

VII

1527, 5 d'octubre. El pintor de Girona FRANCESC ESPINOSA contracta amb els obrers de Millàs la realització del retaule de Santa Victòria.

A.H.G. J. Escuder. Notaria 8. Registre 210.

Sobre la pintura del retaula de la capella de la beneventurade sancta Victoria del veynat de Millars, parrochia de Madremanya fahedora per mestre Francesch Spinosa, pintor de Gerona, son stats fets, apuntats, fermats e jurats los capitols devall scrits entre los

obres de dita capella, de una part, e dit mestre Francesch Spinosa de la part altra en la forma e manere seguent. E primerament es convengut e concordat entre les dites parts e conve e promet lo dit mestre Franci als dits obrers que ell del dia present a un any e mig propvinent haura pintat dit retaule e ben acabat e pintat dels (stories) personatges de pintures y colors que per lo magnifich mossenyer Pere de Millars, donzell en lo dit loch domiciliat, e per los obres de dita capella fera dit e determinat e aco fara de bon art de pintor com se pertany de bon mestre a conaguda de dos bons mestres pintors, elegidors un per quascuna part, e aximatex pintara un arch de pedre picade qui es devant dit retaule y en la peret en la ma squerra pintara sanct Cristophol.

Item mes es apuntat e concordat entre les dites parts e convenen e prometen los dits obrers en nom lurs propis e dels habitant en dit loch de Millars soes lo magnifich mossenyer (Pere) de Millars, Joan Oliver, alies Domenech e Pere Batla, alies Capdevila, obres de la dita capella, convenen e prometen al dit mestre Franci Spinosa pintor que ell en dit lurs noms proprys e com a obres y en nom dels abitants en dit loch de Millars per dita pintura del dit retaule donaran y pagaran en aquell sexanta liures moneda barse-lonesa, soes, vint liures de dita moneda per tot lo mes de octubre present y altres vint liures dins un any immediament saguent e vint liures restants dins altra any y mig apres seguent.

VIII

1535, 22 de febrer. El pintor PERE MATES contracta un retaule per a la capella de Sant Tomàs de la catedral de Girona.

A.H.G. Guilana. Notaria 2. Registre 440.

En nom de Deu sia e de la Purissima Mare sua la Humil Verge Maria sia amen.

Concordia e capitulacio concordada e feta entre los magnifichs e honorable mossen Barthomeu Pou, canonge de la Seu, micer Miquel Ginesta, savi en drets, ciuteda, mossen Martiria Gibert, prevere, claver de dita yglesia, e mossenyer Hieronym Costa, mercader de Gerona, confreres e pabordres lo corrent bienni de la confraria sots invocacio de la dita nostra Senyora en la dita Seu instituida de una part. E Pere Mates, pinctor de Gerona de part altre sobre la factura e pintar del retaule de la capella de sanct Thomas en dita sglesia edificade en la forma seguent:

E primerament es stat concordat entre les dites parts que lo dit Pere Mates haie e sia tengut pintar lo dit retaule en aquesta

manera, ço es, que attes que lo dit retaule e factura de aquell ses paguat e lo pintar se paguara dels bens de dita confraria si apparra als mes que pus la disposicio del dit retaule ho comporte que la meytat del dit retaule, sia de la istoria e invocacio de dita nostra senyora, e laltre meytat del dit sanct Thomas.

E perque la capella es sots nom e invocacio de sanct Thomas apostol, es delliberat e concordat que la taula del mig sia pintada la ymage del dit sanct Thomas. E que en lo spay mes alt sia pintada la ymage de la dita nostra senyora assentada o en la millor manere que puixe star ab lo Jhesus al bras.

E perquant lo spay es petit sien lo costat dret en que ha sis spays apparra als dits senyors de pabordres se pintaran sis istories dels VI goigs de nostra senyora, çoes, la Nativitat, la Adoracio dels Tres Reys, la Resurreccio, la Ascensio, la missio del Sanct Sperit e la Assumpcio. E que lo primer goig que es la Salutacio pora esser en les polseres dels costats, ço es, al un costat de ma dreta langel e al altre nostra senyora e axi seran entre tots los set goigs.

E que als altres sis spays de ma squerre sian pintades les istories de sanct Thomas segons la sua legenda. E tot lo restant de dit retaule, ço es, la talla com es pilars, arxets, architrau, patxines, smortiment e bancal, sia tot daurat de or fi. E en los nou spays ha en dit bancal se poran pintar nou miges images de devocio com comunament se acostuma fer. E pora esser al mig de 'a Pietat e a la una part nostra senyora e al altre sanc Johan. E si en los extrems volran pora esser sanct Pere e sanct Pau e en les altres següents sanct Matia pus se fa lo ajust lo dia de la sua festa e en laltre part sanct Cristofol pus dels bens de dita confraria se han instituïts beneficis. Et als altres dos spays següents si volran pora esser sanct Narcis e a laltre sanct Benet o sanct Roch lo que mes volran.

E que tant del bancal com de les dites istories los dits senyors de pabordres delliberaran com millor lus parra e lo dit mestre Pere Mathes fara segons la voluntat llur e sera delliberat.

Item es concordat que lo dit mestre Pere Mathes haie e sia tengut pintar lo dit retaule de bones e fines colors e ab tota perfeccio com se pertany aconeguda e judici de mestres del art e persones semblants coses spertes.

Item es concordat que lo dit mestre Pere Mathes haie e sia tengut de haver acabat ab tota perfeccio lo dit retaula dins dos anys primer vinents qui comensaran lo primer de juliol primer vinent e finiran lo derrer de juny any MDXXXVII.

Item es concordat que los dits magnifichs pabordres haie e sian tenguts donar e pagar dels bens de la dita confraria al dit Pere Mathes per pintar lo dit retaule a totes ses despeses, Cent setante liures en quatre pagues, ço es, acabada la primera taula dalt abaix ab los pilars dels costats una pague. E com haura pintat la un costat, la segona pague, e com haura pintat laltre costat, la tercera

pague, e com haura pintat lo retant, la quarta e darrera pague. E perso los dits pabordres li obliguen los bens de dita confraria. E lo dit mestre Pere Mathes promet tenir, servir e complir totes les dites coses dins lo dit temps sots obligacio de la persona e bens seus e jurament e renunciacio de fur propi e constitucio de (?).

E volen e consenten dites parts que dels presents capitols sien fetes tantes cartes etc.